

De Plasmolense Schilders Dirk Ocker (1)

Dirk Ocker, geboren op 9 augustus 1882 bracht, evenals Jacques van Mourik, een groot deel van zijn leven in de Plasmolen door. Dirk kwam uit een onconventionele familie voort. Zijn grootvader Dirk Johanneszoon Ocker, geboren op 24 november 1818, was geneesheer te Dirksland in Zeeland. Deze man was nogal reislustig en vond een middel uit tegen rheuma. Hij was zijn tijd ver vooruit, omdat hij geen bevallingen wilde doen, net als zoveel huisartsen nu. De vader van Dirk heette Johannes Dirk Lambertus en werd op 5 juni 1854 te Terschelling geboren. Deze had aanvankelijk een goede baan als boekhouder. Kwaad omdat hij niet naar de beurs mocht, kocht hij zich uit en begon voor zichzelf een handeltje in roomboterkoekjes uit België. Verpakken en conserveren van de koekjes waren nog niet zoals in on-

ze tijd, dus at de familie zich wezenloos aan koekjes . . . maar de handel liep niet. Andere handeltjes volgden, het werd nooit een vetpot.

Johannes Ocker, de vader van Dirk, was getrouwd met Cornelia Smith, geboren te Amsterdam op 12 december 1856. Zij kwam uit een familie waarvan de meesten een militaire loopbaan kozen. Vader Smith had zwakke ogen en kon geen militair worden. Hij werd te Makkum geboren op 26 april 1825 en huwde met Jannetje Heij, geboren te Veenendaal op 24 oktober 1830. Hij begon een broodfabriek op de Westerstraat in Amsterdam; de oven werd door een zoon ingewijd.

Dirk zelf had geen gemakkelijke jeugd; de oorzaak hiervan was voornamelijk geldgebrek. Met

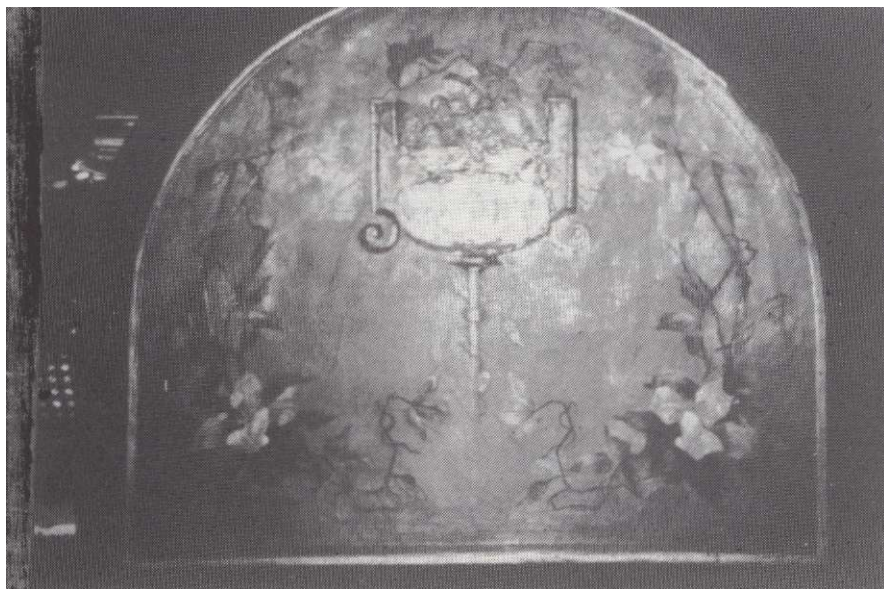

Het gezin Ocker vóór 1887, het jaar waarin Fem geboren werd

zijn oudere zus Catharina en zijn twee jongere zussen Jannetje en Femmiga woonde hij in de Pijp in Amsterdam. Er moest nogal eens verhuisd worden als vader de huur niet kon betalen. Deze bleef echter optimist: "Mens, we beginnen gewoon een nieuw leven!" zei hij elke keer weer tegen zijn vrouw.

Dirk had twee begaafdheden: zijn goede stem en zijn schilderstalent. Het werd schilderen. Een mooie stem heeft hij zijn leven lang gehouden. Tot op heden komen er nog goede zangers in de familie voor.

Dirk zou schilder worden, maar geld voor de Rijksacademie was er niet. Zo ging hij eerst naar de Quilnusschool. Dit was een decoratieschool, opgericht door architect Cuypers. Deze was het Rijksmuseum aan het bouwen en had behoefte aan goede vakmensen en bekwame decoratie-schilders. Al jong maakte Dirk mooie werken.

Kamerscherm, beschilderd in 1896 op 14-jarige leeftijd

Fem Ocker, geschilderd in 1898

Als 14-jarige beschilderde hij een kamerscherm met bloemen in de stijl van die tijd, maar niet overdadig. In 1898, toen hij 16 jaar was, maakte hij een melancholiek ingekeerd portretje van zijn 11-jarige zus Fem (fig.3)

Dirk slaagde op de Quilinuschool cum laude. het was duidelijk dat hij verder moest, maar er was nog steeds geen geld. Zijn vader schreef toen een brief aan koningin Wilhelmina, die de schone kunsten zeer toegedaan was. Hij vroeg een beurs voor zijn zoon om naar de Rijksacademie te kunnen gaan. Dirk kreeg die beurs en kon verder studeren. Op de Rijksacademie had Dirk grote moeite zich te conformeren aan de lessen en opvattingen van zijn leermeesters, onder anderen Allebé. Dirk leerde er Jacques van Mourik kennen en ook het schildersmodel Paula Jannette, twee mensen die de loop van zijn leven voor een belangrijk deel zouden bepalen.

Begin 1900 trok van Mourik zich terug in de Plasmolen, toen nog een heel arme, eenzame streek.

Hij leefde er midden in de natuur en van de natuur: etend van de paddestoelen, de bessen, de noten en kastanjes, badend in een van de meertjes, ver van alle mensen en de bewoonde wereld. Jacques van Mourik haalde Dirk Ocker en Paula, die altijd Paus genoemd werd, ertoe over een wereldreis te maken. Met paard en kar, beschilderd met afbeeldingen van de Sixtijnse kapel, trokken ze zuidwaarts, richting Zuid-Frankrijk [1]. Maar het liep iets anders. Het paardje kreeg een zonnesteek bij Valkenburg, wat wel in het Zuiden ligt maar niet hét Zuiden is. Ze bleven enige tijd in grotten wonen. De mooie stem van Dirk kwam goed van pas. Zingend en schilderend bedelden ze hun kostje bij elkaar. Paus was in verwachting, de zomer liep op zijn eind, en toen besloten ze terug te keren. De beschilderde panelen van de kar werden verkocht en zo konden ze de treinreis terug betalen.

Op 25 december 1904 werd in Laren het oudste kind van Dirk en Paus geboren. Ze werd kleine Paus genoemd, in tegenstelling tot

haar moeder grote Paus. De familie zwierf tussen Amsterdam en Laren. Het tweede kind Johannes, dat altijd Bock genoemd werd, kwam op 18 november 1906 in Amsterdam ter wereld. Vooral 's winters verbleef het gezin graag in Amsterdam, waar ze een woning huurden aan de Schinkelkade. Soms kwamen de kinderen met bedrukte gezichtjes bij opa en oma: het werk van papa wilde niet zo vlotten en dan was zijn humeur niet al te best. Dirk en Paus gingen geregeld naar toneelvoorstellingen en concerten, vooral als Mengelberg dirigeerde. Historisch is het volgende verhaal [2], Mengelberg dirigeert een Beethoven concert. Wanneer hij op een zeker ogenblik de zaal van het concertgebouw inkijkt tikt hij af: zózeer leeft Mengelberg in het verleden dat hij, de kop van Ocker ontwaarend, in de waan verkeert dat de Grote Meester (Beethoven) zich onder zijn gehoor bevindt. Dirk en Paus gingen ook wel eens naar Parijs, nog steeds een stad waar de lucht vibreert en menig kunstenaar zich thuisvoelt.

In die vroege periode van begin 1900 had Dirk Ocker nog contact met schilders in het Gooi. Hij maakte deel uit van de 'Gooise Tien', een groep schilders bestaande uit David Schulman, E. van Beever, Co Breman, M. Broeckman, S. Garf, Toon de Jong, August Legros, Derk Meeles, Dirk Ocker en Jan van Schooten. In 1906 hielden ze een tentoonstelling in 'Kunstliefde' in Utrecht en trokken sterk de aandacht. De groep was in 1905 ontstaan met het doel landelijke tentoonstellingen te organiseren. Over Ocker werd het volgende geschreven [3]: "Ocker, een wat recalcitrante figuur in het kunstwereldje, schilderde bij voorkeur heroïsche tafereelen in de oude Italiaanse stijl van Da Vinci en Michelangelo, doch belangrijk minder knap en in bruine tonen (fig. 7). Voor een Londense kunsthandelaar heeft hij enige jaren Larense interieurs geschilderd, wat hem veel geld opleverde. Later keerde hij weer terug naar zijn Italiaanse stijl".

Die Larense interieurs schilderde Dirk voor de kunsthandelaar Verspeijen, die de doeken doorverkocht naar Londen. "De Vereniging heeft het blijkbaar niet ver gebracht. Enkele jaren hoort men nog van tentoonstellingen in diverse plaatsen in Nederland, daarna hoort men niet meer van activi-

teiten van 'De Tien', zodat men moet aannemen, dat deze eerste vereniging geruisloos uiteengevallen is" [3].

Uit het bovenstaande citaat blijkt dat Dirck Ocker een korte periode met succes voor geld geschilderd heeft. Waarschijnlijk strookte dit niet met zijn opvattingen en hield hij er mee op. Dit wijst eens te meer op zijn gedrevenheid. Schilderen voor geld was niet in overeenstemming met zijn levensopdracht: schilderen vanuit het innerlijk.

In het citaat wordt terecht gesproken over bruinige tonen. Toch noemen wij het liever rode tonen.

Dirk Ocker als jongeling

Ocker heeft doorgaans in twee grondtonen geschilderd. Meestal in een warme, rode gloed, maar ook een enkele keer in groene tinten. De groene schilderijen zijn zeldzaam. In de 'Inleiding tot de Expositie Plasmolen-Mook in het Cultureel Creatief Centrum te Mook 19 mei-16 juni 1974' staat over Ocker geschreven: "In het begin duidelijk verwant aan de Amsterdamse school (zie "Moeder met kind") groeit hij gaandeweg uit tot een man, die helemaal één wordt met zijn omgeving. Hij laat zich meeslepen door de geheimzinnige vertelsels over de veenmossen uit de streek en schil-

"Flora", schilderij uit de Larense periode van 'de Tien'

dert de rode gloed van vuur in het vuur in het bos, waar de figuren lijken te zweven".

De Amsterdamse school, door prof Allebé sterk opgekomen, stelde de mens in het middelpunt van de belangstelling. Gaandeweg verschoof Ocker's belangstelling van de mens naar de geheimzinnige hen omringende natuur.

Rinke Tolman schreef in de Spiegel van 1954: "Een volkomen andere schilder is Dirk Ocker, wiens doeken niet zelden een meer of minder Matthijs Maris-achtige indruk maken. Vaak geven ze vrouwenfiguren weer, vaag wazig en verneveld. Ocker zelf kenschetst zijn gedeeltelijk theosofisch georiënteerde kunst als occult, en merkwaardig man die hij is, zowel uiterlijk als innerlijk, heeft hij eens van zijn eigen werk, kinderlijk hoovaardig, getuigd: "er zijn maar twee schilders: Ik en Leonardo da Vinci! (2).

Aan het vele zwerven van het gezin Ocker kwam een eind toen ze op 1 augustus 1916 in een huisje aan de Plasmolen trokken. Jacques van Mourik had hen geholpen deze woning te vinden. De heer Frans Giebels schreef ons hierover: "Wel! Die grond was toen eigendom van mijn ouders

*"Moeder en Kind"
in de stijl van Michelangelo*

met een stuk Geuldert erbij: voor 2000 gulden verkocht. En daarvan werd het nieuwe voorhuis gezet met grotere winkel". De heer Peter Linders schreef in 1982: "Ocker ... had daar de oude woning van Giebels gekocht, een oud boerenhuisje met bijna één hectare wildernis. Giebels bouwde een nieuw klein winkeltje." Die winkel van Giebels, van Gradje Kniep, zou belangrijk blijken voor de Plasmolense schilders. Het was de plaats waar levensmiddelen, vaak op de pof, gekocht werden.

Later zou de schilder Job meer dan eens de schulden van de arm-lastige schilders betalen. Maar vooral was de winkel een trefcentrum, men ontmoette er iedereen, de mensen van het dorp en de andere kunstenaars.

In dat huisje nu, gekocht van Giebels, bleef het gezin Ocker wonen totdat het huis helemaal kapotgeschoten werd in de oorlog. Op dezelfde plek werd een nieuw huis gebouwd, dat er nu nog staat, bewoond door de eigenaars van de Midget Golfbaan. De wildernis is zo goed als verdwenen.

Hoe Dirk Ocker in aanraking kwam met de theosophie is onbekend, waarschijnlijk tijdens zijn opleiding. De theosophie beïnvloedde zijn werk diepgaand. In die tijd hielden meerdere schilders zich met theosophie bezig, waarvan de tentoonstelling 'Het onzichtbare zichtbaar gemaakt', die in 1987 te Den Haag gehouden werd, een goed overzicht bood.

Werken vanuit theosofische levensopvatting, of er sterk door beïnvloed, werden in ons land gemaakt door Piet Mondriaan, Jan Toorop, Johan Thorn Prikker, Janus de Winter, en in het buitenland door Kandinsky, Frantisek Kupka, Karl Diefenbach, en Heima af Klint [4].

De theosophie is een levensopvatting, gegrond op mystiek-magische ideeën, die door onmiddellijke aanschouwing en innerlijke speculatie een dieper inzicht en

een hogere kennis dan de gewone verschaft omtrent God, mens en wereld. Via verschillende stappen kan men zich geestelijk ontwikkelen tot men de hoogste trap van menselijke volmaaktheid bereikt heeft. Helena Blavatsky stichtte in 1875 de Theosofische Vereniging.

Een van de opvattingen is dat alle zielen één zijn met de wereldziel. Op de laagste plaats staan de jongere broeders: dieren, planten en mineralen. Dan komen de oudere broeders: heiligen, profeten, grote leraren. Nog hoger gestegen zijn de half-goddelijke en goddelijke intenties. Hier vloeit de reïncarnatie-gedachte uit voort.

Geboorte en dood zijn geen begrenzing maar een periodiek weerkerend gebeuren met mogelijkheid tot vernieuwing, verdieping, loutering, groei, en stijging tot Goddelijk Volmaakte Bestemming [5].

Referenties:

- 1] I. Pinckers-van Roosmalen & A. Pinckers: De Plasmolense schilders; Jacques van Mourik. Rond de Grenssteen 2:12-16, 1987.
- 2] De Spiegel 50, 11 september 1954.
- 3] J. P. Koenraads: Gooise Schilders. Uitg. A.J.G. Strengolt, Amsterdam 1969.
- 4] Het onzichtbare zichtbaar gemaakt. Uitg. LOKV Utrecht, 1987.
- 5] B. van Gelder: Zoekers naar Waarheid.

Zelfportret